

Slabozraká kniha o vizuální sociologii

Michal Šimůnek

**Piotr Sztompka: Vizuální sociologie.
Fotografie jako výzkumná metoda.**

Praha: Sociologické nakladatelství,
2007. 168 s.

Studium vizuálních aspektů sociálního života a využívání vizuálních metod v sociologickém výzkumu zaznamenaly v posledních přibližně třiceti letech v rámci světové sociologie (a obecně v rámci sociálních věd) intenzivní rozkvět, který se v české sociologii doposud projevil jen ve velmi omezené míře.¹ V tomto smyslu by bylo možné považovat vydání překladu knihy *Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda* uznávaného polského sociologa Piotra Sztompky² za významný příspěvek k ne příliš rozvinuté české vizuální sociologii. To by mohlo platit obzvláště vzhledem k tomu, že v češtině neexistuje žádná podobně zaměřená, s přehledovým a pedagogickým záměrem psaná kniha.

Kolíšavá kvalita Sztompkova textu však tento příslib značně znehodnocuje.

Ačkoli chce Sztompka podat pouhý návrh shrnující kánon vizuální sociologie (s. 10), jeho kniha na první pohled vyhlíží uceleným dojmem a některé pasáže (například podkapitola věnovaná metodě osobních dokumentů) jsou přínosné a vzhledem k omezenému rozsahu dobře zpracované. Avšak časté argumentační nesrovnalosti, spíše povrchní než sociologická interpretace fotografií, dezinterpretace některých pojmů a konceptů, zastaralost, faktické chyby, zdlouhavé banální pasáže a až nesmyslná obrazová příloha činí z knihy text, který je možno studovat jen s velkou opatrností.

Sztompkova kniha je rozdělena do šesti kapitol, závěru, který obsahuje několik pedagogických tipů pro trénování vizuální představitosti (ať již prostřednictvím interpretace nalezených fotografií či prostřednictvím aktivního fotografování) a závěrečnou obrazovou přílohu složenou se Sztompkem pořízených fotografií. V první kapitole se Sztompka věnuje zejména vizuální povaze soudobých společností, v druhé předkládá základní přehled o stavu vizuální sociologie (vývoj, instituce, publikace apod.) a o vzájemném vztahu

1 Nemůžeme se zde podrobně věnovat všem, byť pouze ojedinělým případům využití obrazových technologií v české sociologii a ostatních sociálních vědách. Vizuální sociologie nemá v českém prostředí institucionální zázemí (neexistuje žádné specializované pracoviště, na sociálněvědních katedrách se vyučují jen ojedinělé kurzy, nevychází žádné specializované periodikum), česká sociologie využívala a využívá fotografii (či jiné formy technických obrazů) jen ve velmi omezené míře a vizuální sociologické metody jsou či byly systematicky rozvíjeny jen několika málo jednotlivci: např. sociální ekolog Bohuslav Blažek (Blažek 2004), sociolog a fotograf Rudolf Šmíd, sociolog venkova a krajiny Pavel Klvač (Klvač 2006, 2007), sociologové Jiří Linhart a Martin Matějů (Linhart, Matějů 1989, 1996). Fotografické či jiné technické obrazy jsou tak častěji spíše předmětem studia (například obsahové či sémiotické analýzy novinářské a reklamní fotografie, televizních obsahů atd.) než výzkumným nástrojem českých sociálních vědců. Výčet textů interpretujících vizuální obrazy či pojednávajících o teroriích obrazů z řady oborových i metodologických perspektiv by byl poměrně rozsáhlý (viz. například přehledová stať Marty Filipové o vývoji českých vizuálních studií a dějin umění – Filipová 2007). Velkou tradici (např. Josef Koudelka, Bohdan Holomíček, Jindřich Štreit, Dagmar Hochová, Markéta Luskáčová, fotografové Ivan Lutter, Jan Malý, Jiří Poláček a jejich dlouholetý projekt *Český člověk* atd.) a institucionální zázemí (zejména v pražské FAMU a olomouckém Institutu tvůrčí fotografie) má sociální a dokumentární fotografie. Její vztah k vizuální sociologii je však problematický.

2 Piotr Sztompka působí na Jagellonské univerzitě v Krakově, v letech 2002–2006 byl prezidentem Mezinárodní sociologické asociace a od 80. let působil na několika univerzitách ve Spojených státech a v Evropě. Vydal řadu knih, ve kterých se věnuje zejména sociologii změny v kontextu transformace post-socialistických zemí střední Evropy, sociologii důvěry a v poslední době kulturnímu obratu v sociálních vědách. Podrobněji o jeho sociologickém díle viz. např. Kalekin-Fishman 2006.

fotografie a sociologie (věnuje se zejména sociální fotografii). Ve třetí se snaží blíže vymezit předmět, hranice a kánon vizuální sociologie, ve čtvrté popisuje způsoby využití fotografie jakožto výzkumné metody, v páté předkládá základní informaci o vybraných interpretačních nástrojích fotografických obrazů a v šesté se věnuje teoretickým inspiracím vizuální sociologie. Na rozdíl od mnoha úvodů do studia vizuálních metod (viz například Ball, Smith 1992, Banks 2001, Emmison, Smith 2000, Pink 2001, 2006), které pojednávají o řadě vizuálních technik (mapy, grafy a schémata, fotografie, video, hypermédiá apod.), zaměřuje Sztompka svoji pozornost výhradně na fotografii.

Zřejmě nejméně vydařenou a od dalšího čtení knihy až odrazující je první kapitola nadepsaná názvem „Vizuálnost světa a vizuální představy“. Sztompka se zde v nepříliš propracovaném rétorickém stylu věnuje obecným poznámkám o hypervizualitě soudobých společností, které lze přijmout snad pouze s ohledem na pedagogický a přehledový záměr knihy. Kapitola je kompilací řady často citovaných vět o našem životě ve světě obrazů (zejména Sontagová 2002), které se střídají s dlouhými a banálními výčty toho, co má v dnešních společnostech obrazovou povahu a s řadou triviálních a všem již dávno zřejmých „postřehů“: například věta „pozorovatelné aspekty (vizuální projevy) okolního světa jsou výraznější, rozmanitější a bohatší než kdykoli dříve“ (s. 11) je vysoce redundantní snad pro každého dospělého jedince.

Zákulisí mediálních obsahů

Tomáš Trampota

William Dinan, David Miller (eds.):
Thinker, Faker, Spinner, Spy. Corporate PR and the Assault on Democracy. London: Pluto Press, 2007. 324 stran.

Sborník *Thinker, Faker, Spinner, Spy*, který William Dinan a David Miller pokřtili během konference *Communication and Conflict: Propaganda, Spin and Lobbying in the Global Age* v září 2007 ve skotském Glasgow, představuje kolekci příspěvků věnujících se skrytým vlivům působícím na produkci mediálních obsahů a strategiím využívaným silnými nadnárodními korporacemi, ale i politickými aktéry při snaze usměrňovat komunikaci a dosáhnout žádoucí podoby mediálního pokrytí. William Dinan a David Miller přednášejí na katedře geografie a sociologie skotské University of Strathclyde. William Dinan se zaměřuje přímo na korporátní PR a lobbying a David Miller na toto téma již publikoval knihy *Arguments Against G8* a *Tell Me Lies: Propaganda and Media Distortion in the Attack on Iraq*. Sborník *Thinker, Faker, Spinner, Spy* je dalším výstupem jejich kontinuální snahy rozkrývat a upozorňovat na praktiky takzvaného „news managementu“ a public relations, a je zároveň spjat s komunitou, která stála u zrodu unikátního britského webového portálu Spinwatch, který zviditelňuje a upozorňuje na zákulisní procesy spojené se světem lobbyingu, public relations a „spinu“. Kolekce šestnácti statí mimo jiné kriticky poukazuje na zákulisní komunikační strategie velkých korporací, jako jsou British Petroleum, Coca Cola, British Aerospace, Exxon a Monsanto.

První část knihy představuje „spin“ (*tvarování* nebo *překrucování* informací) v širším kontextu, nabízí zamyšlení, proč sehrává tento faktor v éře globalizované komunikace tak podstatnou roli, a jednotlivé kapitoly nahlíží na různé úrovně fenoménu; Miller a Dinan soudí, že „průmysl public relations“ je z hlediska svých záměrů a účinků v přímém rozporu se základními hodnotami demokracie. Leslie Sklair upozorňuje na podíl „spinu“ a „lobbingu“ na straně mocných aktérů při rostoucí sociální nerovnosti a ekologické nesoběstačnosti – tedy dvou krizových faktorů současné společnosti. Chris Grimshaw vybízí k procházce po krajině „průmyslu public relations“ a představuje, jaké produkty nabízí svým klientům, kteří usilují o ovlivnění médií, regulátorů, investorů nebo širší veřejnosti, a všímá si jednotlivých strategií užívaných praktiky tohoto odvětví. Uvádí přitom, že „podle některých odhadů až 80 % obsahu zpráv vychází z PR nebo je jím tvarováno.“ (s. 33)

Druhá část knihy se již věnuje jednotlivým případům využití korporátního „spinu“. Laura Miller rozebírá, jakým způsobem využívali američtí republikáni konzultantskou skupinu DCI Group, když se dostali ve Spojených státech k moci. DCI je politickou mašinérií, která pro strany shání finance, lobbuje za ně a využívá „usměrňování informací“, používá přitom techniky, které si vyzkoušela při práci pro tabákový průmysl, mezi které patří spouštění falešných aktivistických kampaní, šíření nepravdivých informací a zpráv (pro své klienty je například schopna vyprodukovat požadované množství dopisů voličů adresovaných poslancům nebo vytvořit zdánlivě nezávislé nevládní organizace – takzvané „astroturfs“).

Zajímavou případovou studií je stať Davida Millera „Spinning Farmed Salmon“, která analyzuje zákulisní strategie, kterými se snažily společnosti zainteresované na prodeji lososů neutralizovat negativní

informace o obsahu toxických chemikálií v lososech, jež byly publikovány prestižním vědeckým časopisem *Science*.

Na to, že média mohou hrát také pozitivní roli při odhalování nekalých komunikačních strategií, poukazuje Evelin Labbers ve „Fighting Dirty Wars: Spying for the Arms Trade“; v roce 2003 *Sunday Times* odhalily, že pacifistická skupina Campaign Against the Arm Trade bojující proti prodeji letadel British Aerospace Indonésii byla infiltrována a manipulována ve prospěch této společnosti.

Třetí část sborníku se zamýšlí nad tím, jak mohou někteří aktéři usměrňovat politiku a společnost, jak tvarují názorové klima na vybrané otázky a jak mohou vytvářet představu, že soukromé zájmy některých korporací souvisejí s veřejnými a národními zájmy. Profesor portlandské univerzity Gerry Sussman rozkrývá mechanismus „spinu“, který stál za „spontánním probuzením“ veřejnosti během „oranžové revoluce“ na Ukrajině a „tulipánové revoluce“ v Kyrgyzstánu, poukazuje na souvislosti mezi „lidovým“ povstáním v těchto regionech a geopolitickými zájmy Spojených států, odhaluje důležitou roli „kvazisoukromé organizace National Endowment for Democracy (NED), která je finančně podporována americkým kongresem a která byla vytvořena Reaganovou administrativou v roce 1983, aby získávala finance, vybavení a politické konzultanty pro některé země za účelem posílení demokratického procesu“ (s. 179) Za přečtení stojí i stať Aerna Davise, který se zabývá ne příliš běžným tématem zákulisních aktivit v oblasti finančnictví a analyzuje zkresení při popisu akciového trhu a peněžních toků, které mohou mít důsledky pro širší ekonomiku a společnost.

Závěrečná čtvrtá část rozebírá techniky a kampaně nabízející možnosti, jak čelit „spinu“ korporací. Bob Buton zde popisuje iniciativu Source Watch, která umožňuje sdílet informace a poznatky mezi aktivisty, tato webová online databáze zveřejňuje

profily „spin doktorů“ (lidí zabývajících se usměrňováním informací), lobbistů a kampaní, a která může sloužit jako výzkumný nebo vzdělávací nástroj, ale také jako důležitý nástroj novinářů. Český čtenář si může jen povzdechnout, že nemá podobný nástroj k dispozici také. Sborník uzavírá stať Oliviera Hoedemana analyzující mechanismus lobbování a spinu v „hlavním městě EU“ Bruselu a příspěvek Andyho Higginbotoma, který poukazuje na nekalé zákulisní praktiky společnosti Coca Cola na kolumbijském trhu.

Tematicky bohatá kolekce příspěvků poukazuje na široké spektrum technik ovlivňování médií a veřejnosti: od využívání lživých informací, vytváření „falešných institucí“, korumpování novinářů, špionáže a špinavých triků, které často vedou k zamezení přístupu široké veřejnosti k pravdivým informacím a podemílají tak základní prvky demokracie. Přinášejí tak na světlo zákulisní komunikační strategie, které v současnosti využívají profesionální komunikátoři a které zůstávají běžným uživatelům médií skryty, a čerpají ze znalosti mediální logiky a fungování médií. Kniha je svou perspektivou součástí silného kritického proudu poukazujícího na zákulisní vlivy tvarující (nejen) zpravodajské obsahy, který představují dnes již klasické práce, jako je *The Image* Daniela Boorstina z roku 1961, *Manufacturing Consent* od Hermanna a Chomského (poprvé vydaná 1988) nebo Curranovu knihu *Media and Power*, a také syntetizující práce Manninga *News and News Sources*.

Svým tématem vyplňuje mezeru v oblasti poznávání současné produkce zpravodajských a publicistických obsahů a nabízí dosud málo probádanou oblast, kterou by se měla intenzivněji zabývat i česká studia médií. Nastoluje totiž svým způsobem nepohodlnou otázku, do jaké míry je podoba současných mediálních obsahů v rukou samotných médií, a do jaké je výsledkem práce profesionálních komunikátorů zastupujících korporace či politické subjekty.

Ačkoliv sborník přináší velmi skeptický pohled na fungování médií v pozdně moderní společnosti a na jejich schopnost zprostředkovávat aktuální dění a čtenář se neubrání myšlence, že jejich prostřednictvím žijeme v čím dál sofistikovanějším simulakru, je podstatným příspěvkem k demytizaci současné mediální logiky. Jednotlivé případy vycházejí zejména z anglosaského prostředí. Je na české odborné komunitě zodpovědět otázku, do jaké míry jsou tyto komunikační strategie uplatňovány také v českém prostředí. Sborník *Thinker, Faker, Spinner, Spy* může být pro českou odbornou veřejnost nejen výzvou, ale i metodickým návodem.

Kultový příspěvek (nielen) k mediálním dejinám

Eduard Chmelár

Walter J. Ong: Technologizace slova.

Praha: Karolinum, 2006. 236 s.

Je trochu překvapující, ale z historických příčin čiastočne pochopiteľné, že ťažisková kniha jedného z najvplyvnejších literárnych teoretikov druhej polovice 20. storočia, Američana Waltera J. Onga, vstupuje do stredoeurópskeho kultúrneho kontextu až prakticky po štvrtstoročí od svojho prvého vydania roku 1982. Táto kultová publikácia, ktorá mala v anglofónnych krajinách najmä v osemdesiatych rokoch minulého storočia podobu priam kanonického textu, významným spôsobom ovplyvnila ďalší vývoj literárnej teórie, komparatistiky a mediálnych štúdií. Z nášho uhla pohľadu (a záujmu) má kniha zásadný význam pre komplexné chápanie najstarších dejín komunikácie v tom najširšom zmysle slova.

Toto hlavné dielo Waltera Onga sa zaoberá predovšetkým orálnou kultúrou a zmenami v myslení a vyjadrovaní, ktoré priniesol vznik písma a písaných textov. Autor vychádza z presvedčenia, že skúmanie rozdielov medzi oralitou a gramotnosťou nám umožní lepšie porozumieť nielen pôvodnej orálnej kultúre a následne kultúre písma, ale aj kultúre tlače (ktorá pozdvihuje písanie k novým vrcholom) a dokonca i elektronickej kultúre (ktorej základom zostáva ako písanie, tak aj tlač). Autor rozlišuje primárnu oralitu – oralitu istej kultúry úplne nedotknutej znalosťou písma alebo tlače, a sekundárnu oralitu – oralitu súčasnej technologicky vyspelej kultúry, ktorú podporuje telefón, rozhlas, televízia a dnes už aj internet. Napriek tomu, že ťažisko jeho záujmu je v oblasti primárnej orality, v knihe tiež venuje pozornosť tlačí, ktorá účinky písania na myslenie a vyjadrovanie do značnej miery posilnila a transformovala. Onga zaujíma predovšetkým to, ako tlač ovplyvňuje využitie vizuálneho priestoru. Dôsledky tlače sa rutinne zhrňajú do konštatovania, že tento vynález umožnil reformáciu, poznamenal vznik a rozvoj kapitalizmu a v dovtedy nevidanej miere rozšíril poznanie. Autorove závery však idú oveľa ďalej. Knihtlač zásadne zmenila rodinný život a politiku. Revolučne ovplyvnila vedu – moderná veda nesúvisí len s počiatkami presného pozorovania, ale aj vyjadrovania. Tlač bola takisto jedným z hlavných faktorov rozvoja chápania osobného súkromia, ktoré je významným rysom modernej spoločnosti. So vznikom knihtlače sa začína prejavovať aj odpor k plagiátorstvu, formuje sa moderné autorské právo. Viaceré z týchto faktorov bude potrebné ešte podrobnejšie preskúmať.

Jedným z najväčších nedorozumení laickej, ale v podstate i odbornej verejnosti vo vzťahu k dejinám komunikácie je chybná predstava, že ľudia sa vo všetkých dobách správali a rozprávali rovnako. Spôsob konverzácie bol na jednej strane určený kultúrnymi archetypmi a na strane druhej

komunikácia priamo tvorila a určovala charakter civilizácie. Pre archaického človeka mala síce reč širšie uplatnenie ako účelová pomôcka pri práci, no jej konverzačné možnosti boli naďalej značne obmedzené. Títo ľudia totiž nevideli v predmetoch vonkajšieho sveta, ale ani v jednotlivých ľudských činoch nijakú samostatnú hodnotu. Tú nadobúdali až vtedy, keď sa podieľali na realite, ktorá ich presahovala. Mýtický akt udeľoval veciam zmysel i hodnotu. Realita sa umocňovala trvaním. Archaický človek preto neuznával vo vedomých prejavoch svojho správania nijaký čin, ktorý už niekto nepredviedol. Ľudia robili len to, čo robili iní, ich život bol opakovaním zavedených noriem. Rozhovor nadobúdala zmysel až vtedy, keď reprodukoval prvotný čin. Toto opakovanie posilňovalo jeho význam. Prvotný tu bol vždy mýtický vzor, od ktorého bolo odvodené všetko ostatné. Najtypickejšou realitou pre archaického človeka je preto to, čo je posvätné, čo vytvára veci a prepožičiava im trvanie, čo pôsobí účinne a absolútne. Každá zodpovedná činnosť bola v chápaní týchto ľudí obradom. Práve v tom období vznikli posväcujúce gestá ako niečo, čím človek potvrdzoval svoje bytie. Posvätné boli pôvodne aj tanečné pohyby, dokonca i vojny mali v tom čase príčinu v rituálnom zápase dvoch božstiev a nie v racionálnych motívoch. Ako poznamenáva Mircea Eliade, toto správanie je výrazom túžby nestratiť kontakt s magickým bytím – archaický človek odmieta žiť v konkrétnom čase, odmieta dejiny, je posadnutý večnosťou. Iba neustále opakovanie poskytuje veciam realitu. Odmietnutie histórie a nekonečné opakovanie rituálov je prejavom strachu z bezvýznamnosti individuálnej existencie. Preto bola skutočnosť rodu pre archaického človeka dôležitejšia ako individuálne bytie.

Komunikácia a spôsob myslenia v takýchto orálnych spoločenstvách sa zásadne líšili od civilizácií vybudovaných na existencii písma. Rozprávanie nebolo logické,

skôr mýtické. Vilém Flusser si myslí, že ľudia v orálnych spoločnostiach nevedeli správne vysvetľovať, ani dávať správne otázky. Bolo to dané tým, že myslenie v týchto kultúrach bolo prevažne analytické. Abstraktné myslenie alebo systematické skúmanie javov nebolo bez písma vôbec možné.

Orálne spoločnosti boli do značnej miery ahistorické – žili v prítomnosti a spomienok, ktoré pre ne nemali praktický význam, sa zbavovali. Podstatné veci a slová sa zachovávali neustálym používaním v prítomnosti. Preto má pre týchto ľudí taký kľúčový význam memorovanie, ale i prehnané vyjadrovanie chvály a hany. Vo vysoko polarizovanom svete bolo nevyhnutnou súčasťou rozlišovania dobra a zla. Najrozvinutejšie orálne spoločenstvá boli tie, ktorých jednotlivci sa vyznačovali najlepšou pamäťou. Každé rozhodnutie v takejto skupine si jej členovia museli zapamätať. Museli sa naučiť obmedziť impulzívne reakcie (čo malo veľký význam aj pri love). Praktické potreby si v takýchto komunitách vynútili vytváranie a používanie nemenných výrazov, ktoré sa uplatnili najmä v práve. Právne nariadenia sa v orálnych spoločnostiach uchovávali vo forme prísloví a porekadiel. Tieto výroky v danom kontexte nemali charakter rečnických ozdôb, ale záväzných ustanovení. Silu týchto rozhodnutí spravdla umocňovalo sprievodné gesto. Gestá a vôbec pohyby tela sú charakteristickou zložkou orálnych kultúr. Často boli veľmi prepracované a štylizované. Ich význam bol neraz ešte dôležitejší ako samotný výrok. V takýchto spoločenstvách sa i nehybnosť stáva silným gestom. Preto mal práve pri náboženských obradoch obrovský význam pohyb tela (napríklad kývanie dopredu a dozadu) alebo tanec.

Nevyhnutným sprievodným javom memorovania ako snahy o zachovanie slov v prítomnosti je zabúdanie a oslabovanie spomienok na pôvodný význam výrazov. Okrem toho tu pôsobia rôzne spoločenské

tlaky, v dôsledku ktorých sa rozprávač prispôbuje publiku. Ak musel brať do úvahy to, čo od neho obecenstvo žiada, prípadne čo mu toleruje, zákonite sa to prejavilo na ustálení konkrétnych výrazov alebo i diskusných tém. V primárne orálnych kultúrach sa nemohol rozvinúť ani obchod v pravom zmysle slova, lebo z podstaty veci nešlo o ekonomickú transakciu, ale o rečnicky súboj, o súťaž v dôvtipe.

Waltera Onga nezaujímajú ani tak spôsoby, ako skôr okolnosti komunikácie v dejinách. Skúma, kedy sa komunikácia alebo konkrétny druh média podieľali na spoluvytváraní významov, analyzuje prechod od jednej formy vyjadrovania (hovorenie) k druhému (písanie), identifikuje posuny vo sfére logiky i rétoriky. V podstate rehabilituje význam orálnej kultúry. Spolu s týmto teoretikom sme presvedčení, že formy komunikácie v dejinách radikálne zmenili náš spôsob myslenia, argumentácie i vnímania. Historický výskum v tomto smere je podľa nášho názoru neporovnateľne dôležitejší ako pozitivistická sumarizácia dejín médií.

Autor sa v tejto knihe väčšinou snaží vyhýbať pojmom „médiá“ alebo „mediálny“. Nechce totiž vzbudzovať falošný dojem o povahe dejín komunikácie – tak, ako ich chápe on. Ong vidí zásadný rozdiel pri skúmaní komunikácie a médií predovšetkým v odlišnom vzťahu odosielateľa a príjemcu informácie. Ľudská komunikácia nikdy nebýva jednosmerná, je intersubjektívna, čo pri mediálnych modeloch vždy neplatí. Napriek tomu vidíme najväčší prínos tejto publikácie práve v tom, že na rozdiel od iných čiastkových projektov a selektívnych výskumov Ong premyslene skúma celostný problém komunikácie, ktorý do seba zahľadené štúdie z oblasti literárnej či mediálnej teórie väčšinou neberú do úvahy. V tomto zmysle – a vzhľadom na súčasné trendy vo výskume problematiky – je jeho dielo aktuálnejšie ako v čase svojho vzniku.

Pan Tau, Arabela a Adam Bernau mezi Východem a Západem

Petr Bednařík

**Helena Srubar: Ambivalenzen
des Populären. Pan Tau und Co.
zwischen Ost und West.**

Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft, 2008;
400 s.

Helena Srubar v roce 2006 napsala dizertační práci o českých televizních seriálech pro děti, které v době normalizace vznikly jako koprodukce Československé televize a západoněmecké veřejnoprávní televize Westdeutscher Rundfunk. Touto prací ukončila doktorské studium oborů dějiny a sociologie na univerzitě v Kostnici, a tamní univerzitní nakladatelství vydalo v roce 2008 její disertaci jako monografii.

Autorka se rozhodla věnovat zajímavému tématu seriálů pro děti. Svoji pozornost zaměřila hlavně na seriály *Pan Tau*, *Arabela* a *Návštěvníci*. V úvodu práce konstatuje, že v České republice i v Německu doposud nevznikly práce věnující se fenoménu dětských seriálů, které i přes svůj původ v socialistickém Československu dosáhly značného úspěchu i v kapitalistických zemích. Zde je nutné zmínit, proč je publikace Heleny Srubar důležitým příspěvkem pro zachycení činnosti normalizační Československé televize. Je smutným faktem, že polistopadových textů o televizi v 70. a 80. letech máme velmi málo. Podrobněji se fungování Československé televize věnovala ve svých textech pouze Jarmila Cysařová (1998). Jinak zde absentují práce, které by se na základě archivního výzkumu a rozhovoru s pamětníky snažily o popis fungování Čs. televize v době normalizace. Není tedy překvapivé, že se tato situace týká i normalizačních seriálů. Miloš Smetana napsal kni-

hu *Televizní seriál a jeho paradoxy* (2000), v níž jako bývalý televizní scenárista a dramaturg vzpomíná na vývoj naší seriálové tvorby. Není to ale práce, která by se snažila o nějakou hlubší analýzu seriálů a jejich zařazení do kontextu tehdejší společenské situace; spíše se jedná o základní přehledovou publikaci, která připomene nejznámější seriály a jejich tvůrce. Na Fakultě sociálních věd UK se v posledních letech tematice normalizačních televizních seriálů věnuje Irena Reifová, která publikovala několik sborníkových studií. Podrobně se zabývala Dietlovým seriálem *Synové a dcery Jakuba skláře*. (Reifová 2002a; 2002b; 2007) Z celé škály seriálové normalizační tvorby se skutečně široké pozornosti dočkal pouze seriál *Třicet případů majorů Zemana*, o němž vyšlo několik samostatných studií. (Blažek, Petr – Cajthaml, Petr – Růžička, Daniel 2004; Bílek, Petr 2007; Růžička, 2005; Dvořáková, 2003)

Helena Srubar pro svoji dizertační práci prostudovala dostupné materiály v archivu České televize a v Národním filmovém archivu. Je poněkud paradoxní, že autorka mohla pracovat v našich archivech, zatímco výzkum v archivu Westdeutscher Rundfunk jí nebyl umožněn. Kromě toho vedla rozhovory s tvůrci a věnovala pozornost také novinovým a časopiseckým článkům, které o televizních seriálech vyšly v od 70. let do současnosti u nás i v německy mluvících zemích.

Autorka jasně dokládá, proč měla Československá televize o spolupráci se západoněmeckou WDR zájem. Koprodukce byly pro Čs. televizi velmi výhodné, protože finanční prostředky poskytovala hlavně západoněmecká strana. Je zajímavé, že ze Spolkové republiky Německo vedle peněz putovaly do Prahy i kostýmy, rekvizity, televizní technika. Současně ale vedení Čs. televize hlídalo, aby naši televizní tvůrci byli vypláceni v československých korunách a nemohli od koproducenta dostávat honorář v markách. Srubar poukazuje na fakt, že

vedle finančního hlediska zde byl ale i propagandistický zájem Čs. televize o spolupráci se západoněmeckou WDR. Komunistický režim zde tak mohl získávat politické body v cizině ve smyslu – podívejte, jak v Československu věnujeme velkou pozornost tvorbě pro děti a děláme ji na vysoké úrovni. Úspěch této koncepce určitým způsobem dokládají i názory publikované v současnosti na webových stránkách fanoušků analyzovaných seriálů nebo na stránkách www.fernsehserien.de. Příspěvatelé zde s nostalgií vzpomínají na své dětství spojené s televizními seriály z Československa. Objevují se názory, že díky těmto seriálům tak získali v dětství určitý pozitivní vztah k Československu, a to bez ohledu na rozdílnost politických systémů. Autorka upozorňuje, že tato skutečnost je významná i dnes, kdy děti vyrůstající s našimi seriály v 70. a 80. letech představují v Německu generaci třicátníků a čtyřicátníků, u nichž přetrvávají pozitivní vzpomínky na seriály ze sousední země.

Osobně pokládám za velmi zajímavé pasáže, kde autorka v širším kontextu ukazuje důvody úspěchu československých dětských seriálů ve Spolkové republice Německo. Klíčovou osobu představoval Gert K. Müntefering, který byl od roku 1963 dramaturgem dětského vysílání stanice Westdeutscher Rundfunk a který přišel s koncepcí změny dosavadního dětského vysílání. Jak autorka přesně zachycuje, toto vysílání západoněmeckých televizí nebylo pro děti příliš atraktivní. Vycházelo ze školního didaktického pojetí, aniž by příliš počítalo s prvky zábavy, fantazie, humoru, propojení pohádkového světa s reálným. Müntefering chtěl právě tyto prvky do dětského vysílání přinést, a navázal proto kontakt s autorskou dvojicí Jindřich Polák – Ota Hofman, jejichž tvorba ho zaujala. Tím byl položen základ myšlenky seriálu *Pan Tau*, která se mohla rozvinout i díky politickému prostředí příznivému pro československo-západoněmeckou koprodukcí, jež vzniklo za vlády spolkového kancléře Willyho Brandta, který

se snažil o snižování napětí mezi Východem a Západem. Velký úspěch *Pana Tau*, kterého západoněmečtí novináři vítali jako velmi vhodnou konkurenci dětské tvorbě z USA, pak otevřel cestu i dalším koprodukčním seriálům. Trochu úsměvně působí autorčina zmínka, že československé seriály byly brány také jako díla s jistým anarchistickým prvkem, neboť údajně měnily pohled na tradiční patriarchální pojetí rodiny, kde je otec pevnou autoritou. Naše seriály naopak přinášely řadu postav tatínků, kteří působí komicky, nevzbuzují ve svých dětech obavy a jsou trochu nešikovní.

Publikace se na základě archivních pramenů a rozhovorů s tvůrci věnuje také tomu, že seriály musely být natáčeny takovým způsobem, aby byly zachycením reálií přijatelné i pro západního diváka. Proto třeba v analyzovaných seriálech (*Pan Tau*, *Arabela*, *Návštěvníci*) rodiny bydlí v patrových vilách, aniž by to zrovna byla nejobvyklejší forma bydlení občana socialistického Československa. Kompromisy se též týkaly volby kostýmů, rekvizit, zaměstnání některých postav (třeba v *Arabele* je paní Majerová ženou v domácnosti). Nutno upřesnit, že z rozsáhlého seriálu *Pan Tau* autorka věnuje největší pozornost řadě, v níž se *Pan Tau* pohybuje v rodině Urbanových, jejíž dospělé členy hráli František Filipovský, Vladimír Menšík a Jiřina Bohdalová. Připomínám, že dějovou linii zde představuje návrat strýce Alfonse (hrál jej stejně jako *Pan Tau* Otto Šimánek), který se po mnoha letech strávených v zahraničí vrací zpět do Prahy. I když ve všech seriálech vystupují děti, tak absentuje zmínka o pionýrské organizaci. U *Pana Tau* se pionýrský tábor objevuje až v úplně závěrečných dílech celého seriálu. V *Arabele* a *Návštěvnících* se pionýři neobjevují vůbec. Někdy se nepodařilo vše uhlídat, takže třeba pro západoněmeckého diváka nebylo příliš pochopitelné, když otec Bernau a děda Drchlík v *Návštěvnících* chodí na melouchy, tedy pracují za odměnu, aniž by odváděli daně.

Více než dvě stě stran publikace je věnováno velmi podrobné analýze seriálů *Pan Tau*, *Návštěvníci* a *Arabela*. Autorka zde kombinuje pohledy koncepce konstrukce sociální reality, kulturních studií a kulturní sémiotiky. Domnívám se, že tato analýza nabízí čtenáři řadu námětů k zamyšlení. Helena Srubar zpochybňuje pohled, že uvedené seriály byly zcela apolitické. Ve své analýze dokládá, že i zde můžeme nalézt prvky, které zapadají do tehdejšího propagandistického působení. Např. právě na příkladu strýce Alfonse v *Panu Tau* ukazuje, jakým způsobem se tato postava sžívá se svým okolím. Ze zahraničí se vrací jako individualista, který se stranil lidí životem na pustém ostrově. Po návratu ale postupně začne pomáhat lidem ve svém okolí, v závěru si zakládá rodinu a pracuje na stavbě panelového sídliště. Postava strýce Alfonse v *Panu Tau* byla vytvořena tak, aby odpovídala ideologickému schématu komunistického režimu, že se lidé mají zbavit svého individualismu a začlenit se do společnosti. *Arabela* v závěru seriálu nachází své štěstí, když se zbavuje možnosti návratu do světa pohádek a zůstává v reálném světě. Autorka si všímá faktu, že budoucnost planety Země zobrazená v seriálu *Návštěvníci* má blízko ke komunistickým utopistickým představám o fungování společnosti. Svět nezná války, národy spolu žijí v míru, rozvoj techniky je určen jen pro mírové účely, lidé neznají peníze a každý si bere ze společného bohatství jen to, co potřebuje – ideál komunistické společnosti. Autorka dokládá, jak seriály zdůrazňují, že hmotné bohatství nezajišťuje osobní štěstí (např. postava milionáře Violy v *Panu Tau*). Upozorňuje i na fakt, že seriály rozvíjely model malého českého člověka, který je dobrosrdečný, umí si poradit v každé situaci, má smysl pro humor, ironii a největší štěstí nalézá v kruhu rodiny. Autorka ale nabízí i možnosti opozičního čtení, kdy třeba zdůrazňuje, že Adam Bernau a děda Drchlík v *Návštěvnících* jsou nonkonformní, svobodomyšlní, svým okolím jsou pokládáni

za podivíny. Chybující Centrální mozek lidstva (CML) zase autorka vnímá jako možnou ironickou narážku tvůrců, že centrální plánování veškerého dění a závislost na technice mohou přinést problémy. Pohádkové postavy v *Arabele* nabízejí únik z reality do jiného světa. *Pan Tau* se přesouvá z místa na místo bez ohledu na hranice.

Knihy Heleny Srubar je hodnotným příspěvkem k pohledu na naše televizní seriály. Bylo by jistě vhodné, aby i čeští badatelé přicházeli s obdobnými publikacemi, které budou analyzovat seriálovou tvorbu normalizační i polistopadovou.

Literatura

- Bílek, Petr A. (ed.). 2007. *James Bond a major Zeman. Ideologizující vzorce vyprávění*. Příbram: Pistorius & Olšanská.
- Blažek, Petr – Cajthaml, Petr – Růžička, Daniel. 2004. „Kolorovaný obraz komunistické minulosti. Vznik, natáčení a uvedení Třiceti případů majora Zemana.“ Pp. 276–294 in *Film a dějiny*. Ed. Kopal, Petr. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Cysařová, Jarmila. 1999. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce (1985–1990)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Cysařová, Jarmila. 1998. *Televize a totalitní moc 1969–1975*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Dvořáková, Jiřina. 2003. „Jak se točil seriál Třicet případů majora Zemana.“ Pp. 91 – 99 in *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 1/2003. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- Reifová, Irena. 2002. „Kleine Geschichte der Fernsehserie in der Tschechoslowakei und in Tschechien.“ Pp. 161–185 in *Kommerz, Kunst, Unterhaltung. Die neue Popularkultur in Zentral- und Osteuropa*. Ed. Bock, Ivo – Schlott, Wolfgang – Trepper, Hartmute. Bremen: Edition Temmen.
- Reifová, Irena. 2002. „Kryty moci a úkryty před mocí.“ Pp. 354–371 in *Konsolidace podnikání a vládnutí v České republice a Evropské unii*. Díl II. sociologie, prognostika

a správa. Ed. Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena. Praha: Matfyzpress.

Reifová, Irena. 2007. „Synové a dcery Jakuba skláře: dominantní a rezistentní významy televizní populární fikce ve druhé polovině 80. let.“ Pp. 34–67 in *Mediální studia* 2007, r. 2, č. 1.

Smetana, Miloš. 2000. *Televizní seriál a jeho paradoxy*. Praha: ISV.

Akademické průkopnictví v neprobádaném světě

Dino Numerato

Jan Děkanovský: Sport, média a mýty. Vimperk: Dokořán, 2008.

Sport, média a mýty. Takový je název knihy s přitažlivým obalem, jenž je barevně laděný do české národní trikolóry a obsahuje fotografii zachycující českou hokejovou radost z Nagana. Podtitul *Zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové* vábí zájemce o hlubší studium médií k četbě díla, které svým názvem a předmětem svého zájmu působí v kontextu tuzemských akademických studií výjimečně. Je si toho vědom i sám autor, kulturolog Jan Děkanovský. Jak píše v úvodu knihy, soustředí se na analýzu fenoménu, jenž ještě donedávna pro mnohé akademické instituce „nepředstavoval dostatečně seriózní předmět bádání“ (str. 12). Předkládá tedy českému publiku monografii, jejíž hlavním záměrem „je uvést problematiku sportu a jeho existence ve světě populární kultury do ne zcela obvyklých souvislostí a vztahů“ (s. 12). V českém kontextu působí autorovo akademické průkopnictví inspirativně. Škoda, že nezohledňuje mnohá díla, která se tématem již v minulosti zabývala. Řada

souvislostí s moderním sportem tak zůstává nepostřehnutá.

V úvodní kapitole Jan Děkanovský definuje povahu sportu a pokouší se vymezit jeho postavení v lidské kultuře. Své argumenty rozvíjí v návaznosti na dílo Huizingy a Calloise a zdůrazňuje herní, a odkazující na druhého zmíněného autora, zvláště agonistický princip, na němž je sport založen. Autor současně nastiňuje tezi, na základě níž rozvíjí své esejisticky laděné úvahy: že o sportu v soudobé západní společnosti významně vypovídá způsob, jakým je sportovní dění distribuováno a reprezentováno masovými médii. Podle Jana Děkanovského vnímá většina recipientů sport coby kulturní text zprostředkovaný masovými médii.

Na takový postulát autor navazuje v následující kapitole *Možnosti zprostředkování*, zaměřené na mediální reprezentace sportovního dění. Média podle Jana Děkanovského jednak přispívají k zprostředkování autenticity spjaté se sportovním výkonem a jednak svou interpretaci sportovního dění silně posilují jeho narativní povahu. Tyto mechanismy ilustruje na příkladu následujících médií: tištěná média, fotografie, rozhlas, televize a film, a internet.

V kapitole *Možnosti čtení* se soustředí na mytickou povahu mediálně konstruovaných narací, inspirován zejména díly Barthesse, Frye a Eliadeho. Mytizovaná může dle Jana Děkanovského být sportovní kariéra, stejně tak jako sportovní událost. Součástí sportovní mytologie je i násilí a agrese, jež sport inherentně obsahuje.

Závěrečná kapitola knihy se pokouší nastítnit *možné konsekvence*, jež může mít mediální reprezentace sportovního dění „v širším společenském kontextu“. Poukazuje na fakt, že sportovní metafory napomáhají definovat, a tím i strukturovat politické dění. Současně naznačuje, jak sport přispívá ke konstrukci kulturních vzorů a – poněkud odvážně – jak se kulturní vzory mohou ve sportovním dění odrážet. V neposlední řadě se zabývá vlivem médií na podobu sportu.

Jan Děkanovský svůj teoretický přístup ilustruje interpretováním mnoha příkladů a zejména kritické interpretace některých sportovních událostí ukotvených v české mytologii mohou být pro české publikum nesmírně cenné. Jak zdůrazňuje na samém začátku knihy, příklady, jež uvádí, nejsou vybírány systematicky, nýbrž – zcela legitimně – selektivně. Takový záměr je veden snahou o názornost a typičnost příkladů, které mohou usnadnit četbu českému publiku.

Textů podobného typu se v českém prostředí, kde je sociálněvědný přístup ke sportu rozpracován téměř výhradně v prostředí sportovních fakult, objevuje pramálo. Kniha jistě může vnést do bádání o sportu, jež se rozvíjí v prostředí kateder kinantropologie, inspirativní sémiologický či literárněvědný impuls. Lze i tvrdit, že by text v některých aspektech mohl dokonce překročit hranice české tvorby a mohl by přispět k obohacení světové produkce. Existence monografie jako takové může rovněž svým dílem přispět k uznání sféry sportu coby předmětu výzkumu na ne-sportovních katedrách a institutech, jež význam sportu podceňují, nebo jej vůbec nezohledňují. Je však třeba vzít na vědomí, že navzdory těmto příslibům se text potýká s několika strukturálními slabinami, jež musí být při čtení kriticky zohledněny.

Knihu silně devaluje autorův styl psaní. Ten se américky rozlévá do různých, často neslučitelných a kontradiktorních poloh. Tu má kniha podobu akademické esejistické interpretace, tu se blíží k didaktickému, až zjednodušujícímu výkladu. Jindy nabývá povahy medailonu, místy jeví zdání recenze z kulturní novinové rubriky, potom sklouzne ke stylu reportáže z pera sportovního novináře a sem tam se čtenáři zdá, jako by četl zápisky vyjadřující opojení sportovního fanouška.

O stylové rozkolísanosti svědčí i používané jazykové výrazy. Ať už se jedná o „fenomenální Schumacherovy výkony“ (s. 17), o „borce“ (s. 20), „půvabnou novi-

nárku“ (s. 96), „Zidaneho úžasný individuální únik“ (s. 77), či zmínku o „lidech z branže“ (s. 18), nebo o to, jak se nám při sledování stylu jízdy ještě dnes „tají dech“ (s. 131). Na vědecký text se příliš mnoho fenoménů vyznačuje nikterak vysvětlovanou „pozoruhodností“ a „neuvěřitelností“. Kniha je přetížena střípkovitě poskládanými citacemi, které jsou na odborný text neúměrně dlouhé: symptomatická je v tomto ohledu citace z díla Bohumila Hrabala na stranu a půl. (s. 27–28)

Jak bylo naznačeno, navzdory stylové různorodosti v textu jednoznačně převládají jeho primárně akademické ambice. Ty však nejsou naplněny dostatečně. Možná proto, že kniha nemá, alespoň dle informací uvedených na přebalu knihy, odborného recenzenta. Píše-li autor v úvodu knihy o nutnosti brát sport akademicky seriózně, některé pasáže mohou způsobit efekt zcela opačný a mohou podcenění studií o sportu dále posílit.

Dalším problematickým prvkem je autorem příslibená interdisciplinarita, jež se stala magických zaklínadlem soudobé vědy a na niž Jan Děkanovský často v textu poukazuje. Interdisciplinarita je ale přístupem spíše deklarovaným než ve skutečnosti praktikovaným. Byť se jedná o knihu primárně o médiích, v knize je nedostatečně zakomponován pohled sociologický, a ještě více čtenáře zarazí omezené využití poznatků z oboru mediálních studií. Přístup kritických kulturních studií, jež v odborné diskusi do konceptualizace vztahu médií a sportu také zásadním způsobem vstoupil, se v knize neobjevuje vůbec. Poznání historické, podobně jako antropologické, se do textu promítá velmi zřídka. Přidanou hodnotu by kniha získala i díky větší komunikaci s akademickými texty vznikajícími v prostředí institutů zaměřených primárně na sport a tělesnou výchovu, a to konkrétně zohledněním kinantropologického poznání, jež řadu zmíněných tzv. interdisciplinárních podně-

tů inspirativně také vstřebává. (A jako by z dálky byly slyšet hlasy o ignorování oboru gender studies či feministické kritické teorie.) V daném ohledu by mohla být korigována autorova definice vlastního díla, což by jistě přispělo k usměrnění a utlumení čtenářových očekávání: kniha může interdisciplinární přístup podnitit, rozhodně jej však nemůže nabídnout.

Nepřeloženou zahraniční tvorbu autor na několik výjimek opomíjí. Absence byť i základních děl značným způsobem omezuje autorův výklad a tolik slibované souvislosti mu spíše unikají. Text někdy působí jako mozaika citací a bonmotů založená na tom, co se kdy objevilo v dílech „nesportovně“ píšících autorů (např. McLuhan, Virilio), jež patří do jakéhosi pomyslného zlatého fondu knih z humanitních či sociálních věd přeložených do českého jazyka. Čtenář, který se orientuje v tvorbě akademických disciplín zabývajících se sportem, si může klást otázku, do jaké míry je odkazování na nějaké autory relevantní a do jaké míry je spíše dekorativní.

Nutno tvrdit, že autor si pro daný postup našel ospravedlnění, když píše, že z celé řady teoretických konceptů si vybral takové, které se zdají být pro zkoumání podstaty sportu nejrelevantnější. Co je kritériem takové relevance však zůstává nevysvětleno. K přesvědčivější legitimizaci takového přístupu v textu chybí silnější opora v podobě logických argumentů a umístění textů do širšího kontextu studií, jež se vztahem médií a sportu systematicky zabývaly. Fakt, že autor až na několik málo výjimek naprosto nerespektuje naakumulované vědění, jež se vztahem sportu a médií zabývá (mezi některé klíčové, ať už přehledové stati, editované knihy či analytické studie oboru můžeme zařadit například: Rowe 1999; Stead 2003; Wenner 1989; Whannel 2000; větší inspiraci může nabídnout i detailnější četba autorem citovaného díla Boyle & Haynes, 2000), přispívá k dalšímu podlomení akademické kredibility textu.

Způsob, jakým autor přistupuje k médiím, je díky jeho omezené obeznámenosti s poznáním mediálních studií obecně problematický. Jan Děkanovský se zaměřuje na analýzu mediálních sdělení a zcela opomíjí problematiku spjatou s mediální produkcí a zapojení médií do širších vztahů se sférou politiky a ekonomiky a s recepcí mediálních sdělení. Jinými slovy, autor se zabývá tím, jaké obsahy média zprostředkovávají, méně už však tím, jaké mohou být politické či ekonomické zájmy jejich majitelů či jiných zájmových skupin silně určujících podobu současného sportu jako sponzorů, a jak mohou různí čtenáři tyto obsahy různě přijímat. Ani analýza mediálních sdělení není vždy analyticky rigorózní. Již zmíněná stylová rozpolcenost přispívá k zásadní kontradikci: zatímco na některých místech autor mediální mýty umně dekonstruuje, v jiných částech jako by teoreticky ukotvenou reflexi postrádal a jako by vyjadřoval vlastní opojení sportem.

Autor navíc zaměřuje pozornost na média, jež jsou pro současný sport druhořadá a pro zprostředkování současného sportu spíše nepodstatná. Je patrné, že autor dokáže nabídnout pronikavou analýzu médií tam, kde si vystačí se statickým pohledem literární vědy a sémiologie, jako při analýze beletristických děl či fotografií. Ve chvíli, kdy opouští tento svět, analyticky tápe. Médii elektronickým věnuje pozornost minimální, od promýšlení role televize rychle utíká k médiu, které je mu zjevně bližší: k filmu.

Autor zcela přehlíží výkladová schémata charakterizující současný sport ve vztahu k médiím: jako komodifikace, komercionalizace, spektakularizace a profesionalizace (viz např. Giulianotti 2005). Globalizace se jen nenápadně dotkne. Orientace v daných konceptech, stejně jako znalost sociálně-historických interpretací o vývoji sportu coby produktu proměny tradičních her (např. Guttman 1978; Elias & Dunning, 1986) by mohly přispět ke kritičtějšímu

pohledu na tolik protežovaný herní princip, který Jan Děkanovský současnému sportu přiřazuje. Zároveň by mu poskytla pevnější výkladový rámec k uchopení institucionalizované povahy moderního sportu. Tu se snaží zachytit za pomoci jakési myšlenkové zkratky analýzou fenoménu, jenž má se stávajícím sportem krom metaforické podobnosti pramálo společného: soustředí se na americko-sovětský závod o Měsíc. Současný sport však nabízí nespočet vysvětlení a příkladů svědčící o institucionální a je škoda, že se jimi autor nezabývá.

Větší znalost sociálněvědné teorie reflektující povahu současného sportu by mohla přispět i k využití jiných principů hry, na nichž je sport založen a jež Callois ve své taxonomii her představil. Detailnější zohlednění těchto studií a silnější zaměření na dynamickou povahu mediálního sportu by autorovi napomohlo překročit i jeho jednorozměrné vnímání současného sportu coby aktivity založené výlučně na *agonálním* herním principu. Stať Giulianottiho (2004), inspirovaná Baudrillardovou teorií, například ukazuje, jak medializace sportu přispívá k rozvíjení jiného herního principu, *alea*. Antropologii inspirovaný přístup by jistě v medializovaném sportu přispěl k odhalení prvků *mimikrálních*. Detailnější zaměření na roli médií při rozvoji extrémních sportů by mohlo podnítit diskusi o principu *ilinx*.

Důsledky „slabého teoretického ukotvení“ se odrážejí i v poslední kapitole s názvem *Možné konsekvence*. Daná část knihy obsahuje velmi ambiciózní črty, pro jejichž rozvíjení nemá autor ani teoretické, ani metodologické nástroje. Myšlenkově kreativní a přitažlivé hledání vztahu mezi charakteristikou sportovního výkonu a širšími sociokulturními podmínkami je argumentačně příliš křehké a vysvětlení vyvracející danou tezi by našel leckterý sportovní fanoušek. Úvaha o sportovních metaforách, jež pronikají do sféry politiky, je mimořádně inspirativní. Bohužel teze, že metafora není jen otázkou jazyka, ale že přispívá i k porozu-

mění a ke konceptualizaci politické zkušenosti, opět není empiricky dopracovaná a je spíše rozmělněna v dlouhé citaci Eduarda Basse. (s. 143–4)

Uzávorkujeme-li některé analytické a formální nedostatky, je možné shrnout, že kniha Jana Děkanovského je v českém prostředí textem inspirativním a potřebným. V parciálních analýzách vedených z perspektivy literární vědy či sémiologie je textem koherentním, svědčícím o autorově analytické zručnosti. Cenný a neobvyklý pohled na sport nabízí například autora dekonstrukce narativní povahy mediálních textů nebo analýza mytologického potenciálu sportovní události a jeho posílení v procesu medializace. Nosné jsou i empiricky podložené pasáže vypovídající o mediálním sklonu k personifikaci sportovních událostí a o všudypřítomné snaze mediálních tvůrců k hledání hrdinů.

Díky těmto pozitivním momentům lze českému publiku knihu jistě doporučit. Trikolórově laděná obálka se o přilákání pozornosti určitě postará. S nadsázkou se ale dá zároveň říci, že by nebylo na škodu opatřit knihu barevnou stuhou podobnou té, jež běžně zpravuje o oceněních literárního díla. Ta by mohla nést následující sdělení: Akademické průkopnictví. Čtěte kriticky.

Literatura

- Boyle, Richard – Haynes, Raymond. 2000. *Sport, the Media and Popular Culture*. Edinburgh: Longman.
- Giulianotti, Richard. 2004. „Jean Baudrillard and the Sociology of Sport.“ Pp. 225–240 in *Sport and Modern Social Theorists*. Ed. Giulianotti, R. London: Palgrave Macmillan.
- Giulianotti, Richard. 2005. *Sport: A Critical Sociology*. Cambridge: Polity.
- Guttman, Allen. 1978. *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press.
- Elias, Norbert – Dunning, Eric. 1986. *Quest for Excitement*. Cambridge: Blackwell Publishing.

- Rowe, David. 1999. *Sport, Culture and the Media*. Philadelphia: Open University Press.
- Stead, David. 2003. „Sport and the Media.“ Pp. 184–200 in *Sport and Society: A Student Introduction*. Ed. Houlihan, Barrie. London: Sage.
- Wenner, Lawrence A. 1989. *Media, Sports, and Society*. London: Sage
- Whannel, Garry. 2000. „Sport and the Media.“ Pp. 291–308 in *Handbook of Sports Studies*. Ed. Coakley, Jay – Dunning, Eric. London: Sage.

Ako učiť o médiách alebo začiatok nového letopočtu v mediológii

Juraj Rusnák

Mičienka, M., Jiráček, J. a kol.: Základy mediální výchovy. Praha, Portál 2007. 296 s.

Douglas Adams vo svojej knihe *Restaurant na konci vesmíru* hovorí o troch etapách existencie všetkých civilizácií – o štádiu prežitia, štádiu skúmania a štádiu zušľachtovania, inak známych ako fázy AKO, PREČO a KDE. Svoje zaujímavé postrehy dokumentuje na vzťahu civilizácie k jedlu – prvá fáza je charakteristická otázkou *Ako si zaobstaráť jedlo?*, zatiaľ čo pre druhú fázu je signifikantná otázka *Prečo vlastne jeme?* Adams vtipne končí úvahu otázkou z tretej, záverečnej fázy, ktorá znie: *Kde sa naobedujeme?* Publikácia o mediálnej výchove, ktorá prichádza na knižný trh, je dôležitým signálom zmeny fáz života vedy o médiách v Čechách a na Slovensku: dokazuje, že je čas hovoriť o *zušľachtovaní*, teda nielen o tom, *ako* médiá fungujú a *prečo* je tomu tak, ale aj *kde* možno nájsť spôsoby ich využitia v súčasnej spoločnosti.

Mediálna výchova je už súčasťou učebných plánov na základných a stredných školách v Čechách i na Slovensku (buď ako samostatný predmet, alebo ako tzv. prierezová téma v osnovách výučby materských jazykov, resp. náuky o spoločnosti). Publikácia *Základy mediální výchovy*, ktorej ambíciou je rozvíjať mediálnu gramotnosť a stať sa tak základným metodickým materiálom pre výučbu mediálnej výchovy (možno nielen) v školskom systéme Českej republiky, preto prichádza, ako sa hovorí, v hodine dvanástej. Tím tvorcov predkladané publikácie vedú skúsení odborníci – Marek Mičienka je vedúcim a lektorom projektu Partners Czech o.p.s. a venuje sa problematike výchovy k občianstvu, didaktike občianskej náuky a spoločenských vied a Jan Jiráček, odborný garant projektu a pracovník Centra pro mediální studia CEMES UK FSV, je známy dlhoročnou publikačnou činnosťou zameranou na teoretickú reflexiu mediálnej komunikácie.

Samotná kniha pozostáva z úvodu a ôsmich častí. V úvode autori hovoria o význame masových médií v súčasnom živote a uvažujú o pojmoch mediálna gramotnosť (v knihe je definovaná ako „...soubor poznatků a dovedností potřebných pro orientaci v málo přehledné a neprůhledně strukturované nabídce mediálních produktů, které vytvářejí prostředí, v němž se současný člověk pohybuje... osvojovaná schopnost „žít s médii“) a mediálna výchova (autori o nej uvažujú ako o ...osvojení základních poznatků o médiích a jejich fungování ve společnosti... dvěma základními postupy – kritickou interpretací reálně existujících médií a vlastní mediální produkci...). Obaja odborníci súčasne načrtávajú základné kontúry vývoja mediálnej výchovy u nás i v zahraničí a stručne komentujú legislatívne možnosti využitia mediálneho vzdelávania. V tomto prípade si všimajú najmä Rámcový vzdelávací program (RVP) pre základné školy a pre gymnáziá v ČR. Do úvodnej časti je príhodne zaradený aj

krátky manuál ako pracovať s učebnicou spolu s výkladom hlavných grafických symbolov a stručným vysvetlením, ako budú v učebnici použité.

V prvej časti nazvanej *Masová média* je výklad koncentrovaný na objasnenie základných pojmov, ktoré figurujú v teórii mediálnej komunikácie: charakteristika masových médií, stručný náčrt ich vývoja, mediálna produkcia, vplyv masových médií na spoločnosť a pod. V tomto tematickom bloku sa kladie dôraz na identifikáciu hlavných faktorov, ktoré ovplyvňujú postavenie masových médií v každodennom živote (sledovanie jednotlivých druhov médií, vzťah detského diváka k televízii a pod.)

Druhá kapitola oboznamuje čitateľa o spravodajstve: autori vysvetľujú hlavné zásady fungovania spravodajských textov v mediálnom prostredí, v tematických blokoch je pozornosť venovaná predovšetkým precvičovaniu metód rozpoznania povahy informácie ako prezentácie prostého faktu a postoja k nej v spravodajskom texte a identifikácii hlavných spravodajských hodnôt v médiách. Osobitnú pozornosť venujú autori publikácie v tejto kapitole tvorbe titulku a jeho funkcii v printovom a elektronickom spravodajstve.

V tretej kapitole sa autori sústreďujú na analýzu stereotypov v tvorbe mediálneho textu (v učebnici sú stereotypy chápané ako ustálené, často zjednodušené názory na postoje, správanie sa skupín i jednotlivcov v živote). Zaujímavým spôsobom je spracovaná časť o reflexii stereotypov v kultúre o správaní sa istých minorít v spoločnosti (príslušníkov národnostných menšín, sexuálnych minorít a pod.) a tiež podkapitola o vytváraní stereotypov mediálnymi inštitúciami, resp. samotnými novinármi podľa toho, z akého prostredia prichádzajú (podľa politickej orientácie média, rodovej podmienosti novinára, jeho povahových črt a pod.).

Štvrtá kapitola publikácie je venovaná regulácii a autoregulácii médií. Autori v nej

komentujú etiku vytvárania a šírenia mediálneho textu, informujú o spôsobe riešenia sporných otázok pri šírení mediálnych textov – napríklad narušenie etického kódezu v reklame, šírenie násillia v mediálnych obsahoch.

Piata časť knihy sa zaoberá interpretáciou textov z oblasti tzv. mediálnej zábavy. V teoretickej časti autori sústreďujú svoju pozornosť vymedzeniu obsahu pojmu *infotainment* a *reality show* a skúmajú fungovanie tzv. zábavných správ a chatu, pričom dôraz sa kladie najmä na odhaľovanie príčin vytvárania bulvarizovaných mediálnych textov.

Šiesta kapitola sa zameriava na vzťah masových médií a politiky. V pracovných listoch autori vysvetľujú, ako možno interpretovať informácie šírené v predvolebnej kampani a ukazujú, ako odhaľovať mechanizmy pôsobenia na príjemcu (najmä prostredníctvom identifikácie rôznych foriem propagandy a použitím persuzívnych techník).

Siedma, predposledná časť publikácie, rozoberá vzťah médií a marketingu a bližšie informuje čitateľov o spôsoboch šírenia reklamy v printových a elektronických médiách. Súčasťou kapitoly je aj náčrt vytvárania programu v elektronických médiách a interpretácia rôznych foriem merania efektivity pôsobenia programmingu na mediálne publikum (rating, share, fungovanie peoplemetrov). Kapitulu dopĺňa čitateľsky atraktívna problematika vytvárania celebrit v mediálnom prostredí s dôrazom na marketingové využitie tohto fenoménu v médiách.

Záverečná časť knihy problematizuje reklamu a jej šírenie v mediálnom prostredí. Predstavuje presvedčovacie techniky v reklame, spôsoby tvorby reklamného textu a formy jeho pôsobenia (vytváranie reklamného sloganu, práca v reklamnej agentúre, nasadzovanie reklamy v médiách a pod.).

Možno ešte pripomenúť, že každú kapitolu končia autori zoznamom odporúčanej literatúry pre ďalšie štúdium preberanej

problematiky, a že celú knihu uzatvára užitočný doplnok – abecedne zoradený slovníček pojmov, v ktorom sú krátko vysvetlené použité odborné termíny. Súčasťou knižnej publikácie je aj interaktívny CD-ROM obsahujúci vybrané ukážky mediálnych textov.

Štruktúra učebnice *Základy mediální výchovy* rešpektuje hlavné pedagogické požiadavky na tvorbu výukového textu: celá publikácia je prehľadne rozdelená do základných tematických celkov; každý z nich začína krátkou explikáciou hlavných pojmov, ktoré budú používané. Vedomostné štandardy sú rozdelené do jednotlivých výukových blokov (hodín). Dopĺňajú ich pracovné listy určené na precvičenie vedomostí, ale aj na ďalšie činnosti dopĺňajúce prezentované poznatky. Práve pracovné listy možno považovať za najzaujímavejšie časti publikácie – predstavujú totiž víziu autorov o transfere vedomostí o médiách do každodennej praxe užívateľov.

Dominantnou metódou pri interpretácii mediálnych javov je v učebnici porovnávanie (ukážkou takého prístupu je napríklad demonštrovanie spôsobu písania o návšteve vtedajšieho prezidenta Ruska V. Putina v Českej republike v bulvárnej a mienkotvornej českej tlači). Autori pritom predstavujú v pracovných listoch viacero možností, ako poznatky z mediálnej teórie preniesť do prostredia praktickej aplikácie a to pri rešpektovaní kreatívnosti jednotlivých úloh. V pracovných listoch sa objavujú okrem jednoduchších úloh – napr. zisťovanie obľúbenosti jednotlivých programov či stupňa využitia jednotlivých masových médií – aj úlohy zložitejšie: pri nich dominuje interpretácia spravodajských textov, príprava vlastného mediálneho textu a pod.

Samozrejme, každý učebnicovo koncipovaný text musí redukovať okruh problémov na istý výber vedomostí, ktoré sú následne podané cieľovému čitateľovi – tu by som videl aj iné možnosti identifikácie ťažiskových problémov, než tie, ktoré sú predstavené v knihe: možno by bolo pros-

pešné niektoré pasáže knihy skrátiť, resp. zjednodušiť (osobitne to platí o marketingu médií, keďže kniha je určená predovšetkým každodenným užívateľom mediálnych obsahov, nie ich tvorcom či regulátorom). Naopak, v súvislosti s nástupom nových trendov v mediálnom prostredí by som iné problémové okruhy navrhoval rozšíriť, resp. doplniť: za užitočné by som považoval venovať sa silnejúcej tendencii zneistenia hraníc medzi realitou a fikciou, indikátormi ktorej môže byť vytváranie tzv. virtuálnej reality, potom šíreniu tabloidných formátov v elektronických médiách a programových typov druhu dramatizovaných dokumentov (tzv. docudrám). Takisto by sa v knihe, podľa môjho názoru, mohla venovať väčšia pozornosť vzťahu médií a kultúry, a to v oboch smeroch, čo by umožnilo definovať viaceré nové javy, vysvetlenie ktorých je bez poznania interakcií médií a kultúry obtiažne: karnevalizácia médií, vytváranie mediálneho priemyslu, život subkultúr v spoločnosti, rozširovanie populárnej kultúry a jej vplyv na fungovanie masových médií a pod.

Osobitne treba oceniť, že kniha sa nevyhýba ani kontroverzným témam, ktoré sprevádzajú súčasný vývoj masových médií – násiliu (a jeho šíreniu napr. v prostredí počítačových hier), persuzívnym stránkam pôsobenia reklamy, slobode a jej hraniciam v masových médiách (vydanie kníh *Main Kampf* či *Vaříme s konopím* a pod.), zába-ve a jej dominancii v súčasnom mediálnom prostredí (odhaľovanie príčin obľuby programov typu reality show).

Vrátim sa na záver ešte raz k Douglasovi Adamsovi: fáza *zušľachtovania* vzťahu spoločnosti k masovým médiám by mala v tomto kultúrnom prostredí čím skôr začať – kniha *Základy mediální výchovy* je, podľa môjho názoru, dôstojnou smerovkou cesty tejto premeny. A podobne ako sa začína slávna kniha o stopovaní galaxiou, mohla by začínať aj táto publikácia o triezvom porozumení toho, čo sa vlastne deje v médiách, výzvou: Nepodľahnite panike.

Jak to vlastně bylo?

Martin Groman

Stanislav Budín: Jak to vlastně bylo.

Praha: Torst, 2007. 617 s.

Při recenzi paměti takového novináře, jakým byl Stanislav Budín (vlastním jménem Bencion Bať), není od věci začít mluvit rovnou. Je skvělé, že se jeho vzpomínky napsané v rozmezí let 1969 – 1972, tedy po definitivním konci Budínovy veřejné činnosti, v době jeho působení v disentu, konečně dočkaly svého vydání (po samizdatové edici, vydání prvních kapitol časopisecky a výběru pro rozhlasovou četbu). Je to skvělé především proto, že po nedávno vydaných vzpomínkách Arnošta Kolmana a Eduarda Goldstückerera máme veřejně dostupný další pohled výrazně politicky angažovaného levicového intelektuála na dění uvnitř komunistické strany v dobách jejího rozvoje. Je ovšem také špatné, že tyto vzpomínky vyšly tak, jak vyšly – tedy jako text sám o sobě, což v Budínově případě poněkud komplikuje cestu těchto memoárů k širšímu, kontextu často neznalému publiku. Ale postupně.

Život filtrovaný ideologií

Budínovy paměti jsou v mnoha ohledech jediným nebo alespoň hlavním zdrojem poznání o některých etapách jeho života. Vysvítá z nich vcelku jasně, že Stanislav Budín (1903 – 1979) představuje typ novináře, jenž ke své žurnalistické činnosti i životní realitě přistupoval s ideologickým záměrem. Dispozice k tomuto pojetí žurnalistické práce si přinesl už z domova nejen v podobě zájmu o literaturu a noviny, ale také pod vlivem traumatizujících zkušeností: života v ghettu, revolučního chaosu a znemožnění studií. Praktické žurnalistice se začal věnovat v politických listech komu-

nistické strany, uvnitř které se v druhé polovině dvacátých let a ve třicátých letech 20. století vedly mezi jednotlivými skupinami spory.

Tisk se samozřejmě na vnitrostranických (ale konec konců i celospolečenských) sporech KSČ podílel. Budín tedy jako novinář začal pracovat s určitým ideologickým úkolem. Jako u mnoha jiných meziválečných členů KSČ však u něj nešlo o oportunistus nebo kariérismus; myšlenkám, které prosazoval, do značné míry věřil – po svém vyloučení na přelomu let 1935 a 1936 byl ostatně ochoten se hájit i v Moskvě proti stalinskému vedení KSSS, které jen několik měsíců před tím neváhalo popravit Zinověva a Kameněva. Také v době, kdy už nebyl členem KSČ (komunistou být však nepřestal), snažil se svým psaním pomáhat těm politickým hnutím, směrům a osobnostem, které podle jeho mínění mohly napravit realitu, s níž nebyl spokojen. Například za druhé světové války v New Yorku, kde mohl poprvé působit v podmínkách nezávislé žurnalistiky, jakou v komunistickém stranickém a politickém tisku první republiky nezažil, působil v krajanském tisku, kde svou práci podřídil idejím Edvarda Beneše.

Podstatné u Budína však bylo, že se vždy snažil spolupracovat s tím hnutím nebo politikem, s nimiž mohl své názory, řečeno s Klausem Schönbachem, synchronizovat. A tak podporoval Jana Švermu a Rudolfa Slánského, když žádali jednotnou frontu proti nacismu, podporoval Edvarda Beneše, když orientoval československou zahraniční politiku na Stalinovo Rusko, podporoval E. F. Buriana, když v týdeníku Kulturní politika sympatizoval s kroky KSČ vedoucími k získání monopolu moci v roce 1948, jako novinář pomáhal reformním komunistům, když chtěli režim KSČ v druhé polovině 60. let liberalizovat. Svou podivuhodně spletitou profesní kariéru završil dodnes asi mezi pamětníky nejznámějším angažmá v čele týdeníku Reportér, právě v měsících Pražského jara 1968.

Jednotná fronta proti nacismu

Mladý Budín přišel do Prahy z Haliče, vystudoval techniku a záhy se dal na dráhu politického novináře ve službách komunistické strany. KSČ tehdy, ve 30. letech 20. století, vstupovala do druhého desetiletí své existence. Její vnitřní situace ani poměr státu k ní nebyly právě nejlepší. V roce 1929 se do vedení KSČ dostal Klement Gottwald a skupina jeho nejbližších spolupracovníků, kteří se stavěli velmi výrazně proti masarykovskému státu. Během 30. let, v době silícího nacismu, se někteří členové vedení KSČ snažili odpor strany proti demokratické republice mírnit a postupně KSČ vystavět jako hnutí, které hájí demokracii a svobodu proti nacismu. Notně k tomu přispěl fakt, že Klement Gottwald a Václav Kopecný museli po čtvrté volbě T. G. Masaryka, v květnu 1934, opustit republiku a uchýlili se do Moskvy. Jejich vystoupení proti prezidentovi s letákem Ne Masaryk – ale Lenin, vedlo k zastavení Rudého práva a omezení legální činnosti KSČ v roce 1934. Po třech měsících byl ústřední list komunistické strany obnoven a do jeho čela se dostal Stanislav Budín. Vedení KSČ se chopili Jan Šverma a Rudolf Slánský, podporováni Bohumírem Šmeralem. KSČ se začala orientovat, po vzoru francouzských komunistů, na spolupráci socialistických a komunistických stran, jež by podporovaly tzv. Jednotnou frontu, která se měla stát obranou proti nacismu.

Stanislav Budín byl do funkce šéfredaktora Rudého práva jmenován na zasedání sekretariátu ÚV KSČ, a to 23. července 1934. Redakci dobře znal, byl jejím pravidelným přispěvatelem; vstupoval však do čela listu, který se s vynucenými přestávkami na československém novinovém trhu držel třináct let a za tu dobu vystřídal mnoho vedoucích redaktorů. Výjimkou nebylo ani to, že šéfredaktor (jako třeba Josef Guttman) pro neshody s vedením strany odcházel nejen z redakce, ale byl také vyloučen ze strany. Stejný osud čekal

rok a půl po jmenování také Budína, který na stránkách Rudého práva usilovně plédoval za tzv. jednotnou frontu proti nacismu – tedy spojení všech socialistických stran proti silícímu ohrožení. Podobná hnutí se v té době ustavovala ve Francii i Rakousku. Vedení KSČ, po roce 1934 představované Slánským a Švermou, organizovalo na podporu jednotné fronty četné akce (demonstrace, stávky a „rudé dny“) a na celostátní úrovni šlo ve své vstřícnosti k vládním socialistům tak daleko, že v průběhu roku 1935 dokonce komunisté podpořili schválení části rozpočtu a pomohli tolik zavrhanému premiéru Milanu Hodžovi zvolit Edvarda Beneše prezidentem. Dne 19. května 1935 se konaly parlamentní volby, ve kterých si KSČ polepšila o desetinu procentního bodu proti volbám z roku 1939 a předstihla stranu lidovou, národní socialisty, Národní sjednocení, Hlinkův autonomistický blok i sudetoněmecké sociální demokraty. Do předcházející kampaně na stránkách Rudého práva z Moskvy zasahoval také Gottwald, jehož komentáře z této doby souzní s texty Švermy, Slánského i Budína.

Zatímco komunistické strany, alespoň ve Francii a ČSR, začaly věřit, že spolupráce s demokratickými stranami je možná, KSSS, a zvláště J. V. Stalin, s tímto názorem nikdy nesouhlasili. Jakmile byl zvolen Beneš, čímž se posílala vznikající levicová koalice, považovala Kominternu za nutné zajistit, aby se KSČ nestala případně členem vlády (de facto chtěla kopírovat postup ve Francii, kde sice levice vyhrála, ale komunisté do vlády nešli). A tak bylo nutné proti Švermovi a Slánského vedení KSČ zasáhnout. Zatímco jednotná fronta, jak ji navrhovalo pražské vedení KSČ v letech 1934 – 1936, byla stavěna na spolupráci komunistických a socialistických dělníků a jejich společné obraně proti nacismu, varianta představovaná Gottwaldem po lednu 1936 „ukazovala, že linie na obranu demokracie nesmí být chápána defenzivně. Je třeba přejít od obrany do protiútoků“. Na následujícím

VII. sjezdu KSČ, který do komunistické ideologie začlenil obranu Československé republiky, nicméně staronové vedení strany opakovaně zdůrazňovalo, že „obrana Československa proti fašismu v zájmu dělnické třídy a pracujícího lidu nemohla znamenat třídní smír s buržoazií“.

Českoslovenští komunisté usazení v Moskvě požadovali po Švermovi a Slánském, aby Budína odvolali z funkce šéfredaktora Rudého práva. Ti to však neučinili. Budín v pamětech vzpomíná, že se v jejich jednání a chování tehdy projevovala jistá snaha o suverenitu vůči Moskvě a také obavy z přiznání chyb, z přiznání, že nedodržovali výsledky VII. kongresu KI, jak si vedení internacionály představovalo. Velký rozruch mezi moskevskými internacionalisty vyvolal Budínův komentář – „Práce pro vlast se neplatí? Miliardy do kapes vlasteneckých zbrojařů?“ –, ve kterém šéfredaktor Rudého práva podpořil zbrojení a zbrojní průmysl kapitalistického Československa, což kolegové z vedení KSČ, podle Budínových pamětí zvláště Slánský, právě nepodporovali. Následoval další Gottwaldův telegram Slánskému, aby byl Budín odstraněn z Rudého práva. Šverma a Slánský o instrukcích z Moskvy, které nevykonávali, neinformovali ani Budína. Ten ve svých pamětech tvrdí, že o výtkách Moskvy proti jeho názorům a proti jeho setrvání v redakci Rudého práva jej poprvé informoval Jan Šverma den po té, co byl prezidentem republiky zvolen Beneš. Šverma a Slánský poslali Budína na dovolenou a odjeli do Moskvy. Gottwaldovi i představitelům KI tam tvrdili, že Budín je odvolán, ještě za jejich pobytu však vyšlo nové Rudé právo, jež obsahovalo Budínovu polemiku s Ferdinandem Peroutkou. Budín se totiž vrátil do redakce, kterou prozatím vedl Gustav Breitenfeld. Tento poslední článek Stanislava Budína v Rudém právu vyšel 29. prosince 1935.

Z Moskvy se nejprve vrátili Šverma, Slánský a Bruno Köhler, který 11. ledna 1936 jako první informoval Budína, že má opus-

tit Rudé právo. Gottwald přijel do Prahy 8. února a „zle se rozkatil na pražské vedení své strany, její parlamentní klub a redakci ústředního orgánu“. Už 13. února vydal rozsáhlý materiál Za uplatnění linie VII. kongresu KI, v němž vysvětluje, jak jsme nastínili výše, jak „správně“ budovat jednotnou frontu se socialisty. Navíc zde ale také přímo napadá Budína jako člověka „nehodného, straně a dělnické věci neoddaného, cizího“. Ve dnech 24. až 26. února se pak konalo zasedání rozšířeného ÚV KSČ, kde Gottwald a Kopecký ostatním členům ústředního výboru vytkli, že „pravý duch VII. kongresu [KI] nepochopili“. Gottwald například vytkl vedení KSČ, že připustilo Budínův článek podporující zbrojení kapitalistické republiky. Václav Kopecký, který se po druhé světové válce snažil dostat Budína zpět od KSČ, jako ministr informací mu dopomohl k několika zaměstnáním a následně jej pomohl uklidit před politickými procesy 50. let do archivu NSÚ, v únoru 1936 Budína naopak kritizoval a podporoval jeho vyloučení z KSČ. V následných vystoupeních všichni členové ÚV KSČ vyjádřili souhlas s Gottwaldovými výroky a Kopeckého návrhy, Šverma a Slánský provedli sebekritiku. Budín na toto jednání nebyl přizván, možnost, aby také on provedl sebekritiku, a tedy mohl zůstat ve straně, mu nebyla dána. Zasedání schválilo vyloučení Budína z KSČ a Šverma a Slánský byli odvoláni z funkce členů sekretariátu ÚV KSČ. Tehdy třiatřicetiletý Budín začal žít svůj život bez členství v komunistické straně, ale v celoživotní víře v ideu komunismu. A hledání této linie je na jeho pamětech možná to vůbec nejpodstatnější. Dává totiž tušit některé motivy, které vedly celé generace intelektuálů i obyčejných lidí k víře v rovnostářský režim nabízející vyřešení sociálních disproporcí.

Co všechno je za vzpomínkami

Na úvod jsme naznačili jednu výtku současnému vydání. Paměti *Jak to vlastně bylo* psal člověk, který předpokládal jistý kon-

text – sice píše velmi zevrubně, ale stejně očekává od čtenáře, že bude obeznámen s určitými epizodami a jmény jaksí předem. Jenže, kdo dnes zná případ Josefa Guttmanna, kdo přesně ví, co byl nezvalovský pamflet, co se skrývalo za zde popisovanými kroky Václava Kopeckého (které zhusta měly jiný smysl pro něj samotného, než jaký jim Budín v pamětech přiřítá) atd. Vydavatel sice k textu připojil poutavou a trefnou glosu autorovy vnučky, historičky umění Mileny Bartlové, ovšem neinvestoval čas a prostředky do patřičného odborného zpracování (kromě na záložce otištěného slovního hesla od Josefa Tomeše). Samozřejmě, čist memoáry plné odkazů a vysvětlivek by bylo otravné (i když jsou i takové „konfrontační“ texty a fungují skvěle), ale možná by vše řešila studie úvodem zacílená na Budínův život a na jeho paměti jako takové. Budínovy vzpomínky, kromě toho, že vyprávějí poutavý a zajímavý příběh, jsou totiž právě tím vším, co se za nimi dá rozkrýt velice dobrým klíčem k československé komunistické historii.